

Гусєва Марія Олександрівна,
кандидат економічних наук,
науковий співробітник відділу регіональної економічної політики
ДУ «ІРД НАН України імені М.І. Долішнього»
м. Львів, Україна

Підлипний Юрій Васильович
кандидат технічних наук,
доцент кафедри менеджменту туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ
м. Ужгород, Україна

Шевчук Оксана Ігорівна
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ
м. Ужгород, Україна

ПРОБЛЕМИ КОРЕГУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ДИСПРОПОРЦІЙ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано розвиток зовнішньоекономічної діяльності регіонів України за період 2012–2015 рр. Виявлено переорієнтацію експортного вектора регіонів України впродовж досліджуваного періоду та зміна ринків збуту зі звичних на нові. Внаслідок зміни структурних пропорцій у зовнішній торгівлі регіонів України визначено основні проблеми розвитку їх зовнішньоекономічних зв'язків. В результаті аналізу запропоновано рекомендації для центральних органів влади з метою подолання виявлених проблем та регулювання структурних диспропорцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України.

Ключові слова: структурні диспропорції, валовий внутрішній продукт, експорт, імпорт, зовнішня торгівля.

Анотация. Проанализировано развитие внешнеэкономической деятельности регионов Украины за период 2012–2015 гг. Выявлено переориентацию экспортного вектора регионов Украины в течение исследуемого периода и изменение рынков сбыта с привычных на новые. Вследствие изменения структурных пропорций во внешней торговле регионов Украины определены основные проблемы развития их внешнеэкономических связей. В результате анализа предложены рекомендации для центральных органов власти с целью преодоления выявленных проблем и регулирования структурных диспропорций развития внешнеэкономической деятельности регионов Украины.

Ключевые слова: структурные диспропорции, валовой внутренний продукт, экспорт, импорт, внешняя торговля.

Summary. This article presents analysis the development of foreign economic activity of regions of Ukraine for the period 2012–2015. Discovered reorientation of the export vector regions of Ukraine during the study period and change from the usual markets with new ones. Due to structural changes in the proportions of foreign trade of Ukraine's regions identified key problems of development of foreign economic relations. An analysis of proposed guidelines for central government to address the problems identified structural imbalances and regulation of foreign economic activity of regions of Ukraine.

Keywords: structural imbalances, gross domestic product, exports, imports, foreign trade.

Економічна та політична ситуація, яка сформувалася в Україні сьогодні, революційні та воєнні події останніх років, — все це спричинило динамічні зміни у загальній структурі економіки держави, а зокрема і у сфері зовнішньоекономічної діяльності її регіонів.

Частка експорту у структурі ВВП України сьогодні становить понад 50%, тому від того, як саме складається картина зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних регіонів залежить доля економіки держави в цілому. Зміни, які нині відбуваються у зовнішній

торгівлі українських регіонів, свідчать про початок процесу «відчуження» від звичної моделі усталених торговельних відносин та формування нових зовнішньоекономічних зв'язків у світовому економічному просторі.

Метою статті є оцінка особливостей структурних диспропорцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності регіонів України, а також проблем їх корегування.

За роки незалежності України, а особливо в процесі останніх років воєнної агресії на сході, відбулися зміни в напрямках зовнішньоторговельної політики її регіонів, а саме переорієнтація зовнішньоекономічних пропорцій з країн – членів СНД на ЄС та інші країни світу. В обороті зовнішньої торгівлі України частка країн – членів ЄС зростає з 26% до 31,8% (на поч. 2015 р.).

Якщо розглянути рівень зовнішньоторговельного обороту України у регіональному вимірі (рис. 1), то можемо спостерігати, що лідерами за показниками ЗТО в країні Європи до 2013 р. були місто Київ, а також Донецька, Дніпропетровська, Київська, Львівська та Закарпатська області. У 2013 р. дані області загалом склали 70% загального обсягу експорту країни [1].

Економічна війна з Росією призвела до того, що нині в Україні практично не залишилося регіонів, які б експортували до країн СНД більше половини своєї продукції, за винятком трьох областей – Сумської, Харківської та Хмельницької. Яскравим також є той факт, що у двох східних областях Луганській та Донецькій частка експорту до країн Європи перевищила частку до країн СНД.

Водночас, впродовж останніх двох років (з часу початку зовнішньої агресії і ведення бойових дій на території східних кордонів нашої держави) експортний потенціал України втрачає свої позиції, що, в свою

чергу, на пряму призводить до падіння її ВВП. Багато іноземних компаній – контрагентів українського бізнесу з Європи – не стали укладати нові контракти, побоюючись посилення бойових дій в Україні. Крім цього, розпочалося масштабне витіснення української продукції з російського ринку. Все це в комплексі призвело до падіння українського експорту, яке в першому кварталі 2015 р. склало 32,9% [2].

Якщо розглянути динаміку експортної діяльності підприємств України у регіональному вимірі, то найбільше скорочення обсягів експорту товарів впродовж аналізованого періоду спостерігалося [3] у Луганській (у 29,4 рази), Донецькій (у 2,6 рази) та Полтавській (на 36,8%) областях.

Найбільші темпи падіння експорту до ЄС спостерігалися [2] у Донецькій (–40,9%) і Луганській (–97,8%) областях. Водночас зауважимо, що деяким регіонам все ж таки вдалося зберегти позитивну динаміку торгівлі з ЄС, яка цілком компенсувала втрати від закриття східних ринків. До таких регіонів, зокрема відноситься Вінницька, Волинська і Чернівецька області, у яких темпи зростання експорту впродовж 2014 р. перевищили 20%. Крім цього, позитивна динаміка торгівлі з Європою спостерігалася ще в п'яти областях України, а саме у Житомирській, Запорізькій, Миколаївській, Сумській та Хмельницькій. Однак поки цього виявилось недостатньо, щоб компенсувати наслідки російських торговельних воєн.

На фоні загального падіння експорту українських товарів, відчутного падіння впродовж 2013–2015 рр. зазнав також імпорнт. Впродовж 2014 р. він скоротився на 29% або 24, 5 млрд дол. США (рис. 2).

Падіння імпорту більшості товарів і послуг впродовж 2014 р. спостерігалося як із Росії, так і з ЄС (рис. 3). До такого скорочення призвели внутрішні

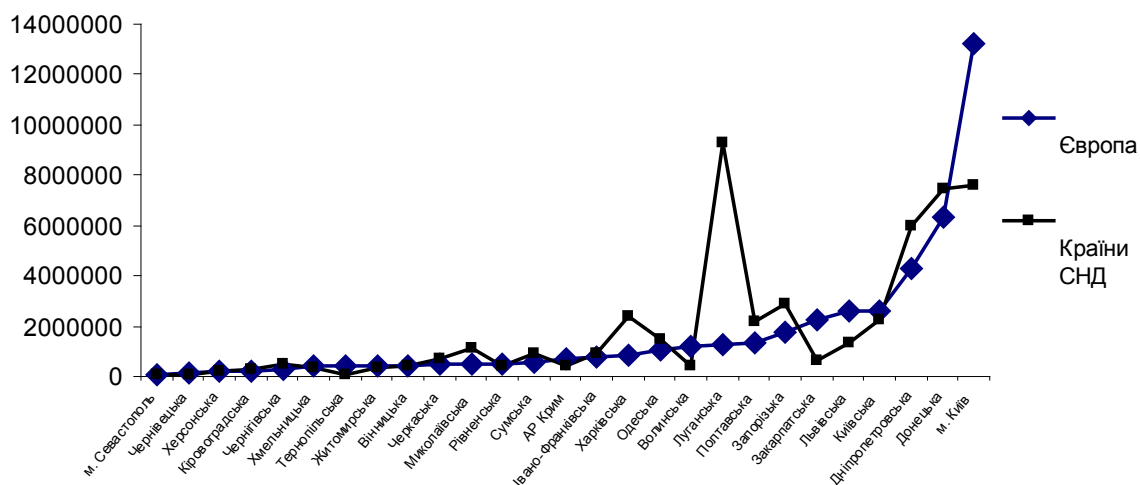

Рис. 1. Зовнішньоторговельний обіг України в розрізі її регіонів на початок 2014 р.
Джерело: [1]

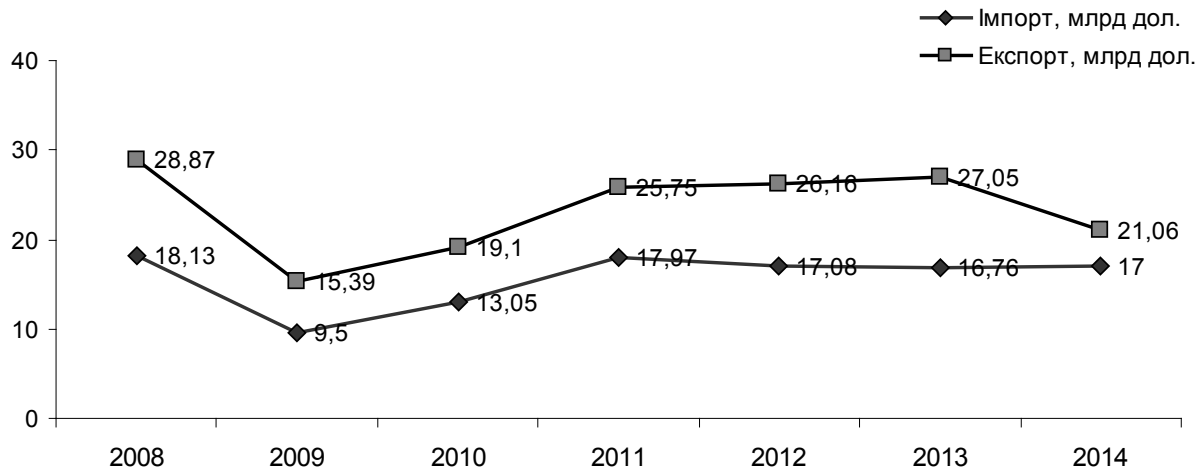

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту та імпорту України та ЄС, млрд дол.

чинники, зокрема сильна девальвація гривні та глибока рецесія. Зокрема, девальвацію гривні експерти вважають основною причиною такого стрімкого падіння імпорту, як, водночас і скорочення обсягів сировини, матеріалів та устаткування, придбаних для потреб вітчизняного виробництва.

Впродовж 2013–2015 рр. імпорт товарів скоротився виключно у всіх регіонах України, а його падіння варіювало від 1,3% у Полтавській до 47,7% у Донецькій областях. Переважання експорту над імпортом мало місце у 18 регіонах України, а найбільші значення сальдо спостерігалися у Донецькій (6,3 млрд дол. США), Дніпропетровській (4,2 млрд дол. США), Запорізькій (2,2 млрд дол. США), Миколаївській (1,2 млрд дол. США), Полтавській (1,0 млрд дол. США) областях [6].

Які ж саме фактори вплинули на таке потужне скорочення зовнішньоекономічної активності у всіх без винятку регіонах України?

Найпершою причиною падіння експорту, вочевидь стало загострення бойових дій на сході України. Зокрема, — це зупинка експорту із зони АТО. На відміну від окупованих Криму і Севастополя, статистичні показники якого не використовуються для формування загальних оцінок, дані Донецької та Луганської областей враховуються статистикою і доказом цього є статистика експорту металургії — у 2014 р. він впав на 13,1% (у всі країни світу), а в грудні — на 31,7% [4].

Наступним фактором, який призвів до загального падіння обсягів експорту, стало рослинництво. Експорт рослинницької продукції до ЄС за 2014 р. впав на 6,4%. Основною причиною падіння у цій галузі, як

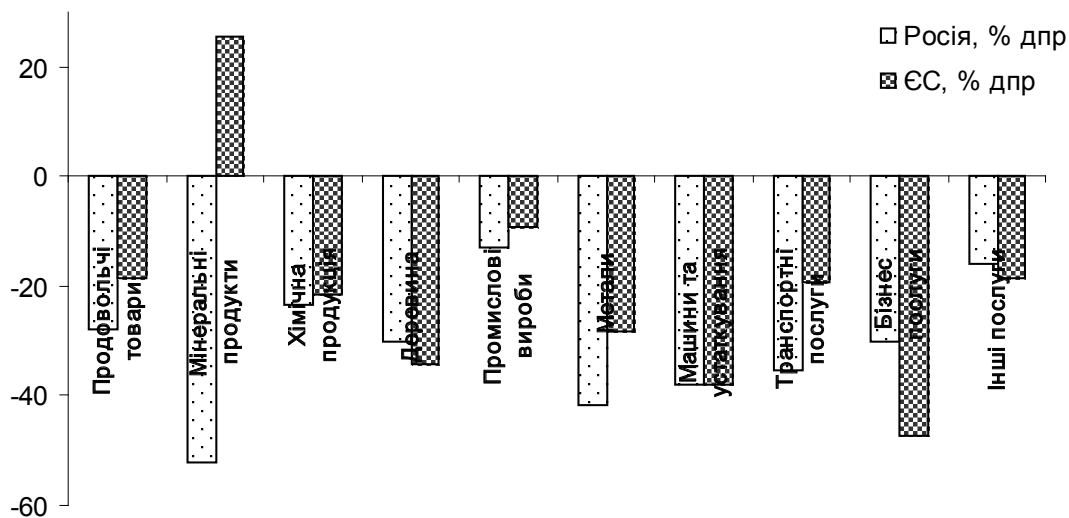

Рис. 3. Структура імпорту України з ЄС та Росії за технологічними групами, 2014
Джерело: [7]

зазначають експерти, стало зниження цін та попиту на світових ринках.

До інших факторів, які стали причиною падіння українського експорту можемо віднести також недовступність кредитних ресурсів для вітчизняних підприємців-експортерів, адже вихід на ринки країн ЄС потребує також модернізації своїх виробничих потужностей.

Основним фактором падіння імпорту у всіх без винятку регіонах України стало скорочення імпортованих поставок з Росії. В окремих областях воно сягнуло в 1,5 рази при менш помітному зменшенні експорту у цю країну. На падіння імпорту також вплинуло зниження попиту у самій Росії, оскільки її ВВП практично не зростає, а також незначне зростання економік основних її торговельних партнерів, зокрема, найбільшого імпортера в Росію Китаю. Водночас, для багатьох, навіть західних регіонів, Росія залишається важливим торговельним партнером.

Найбільш імпортоорієнтованим регіоном України залишається місто Київ та Київська область, нарощуючи обсяги споживання імпортованих товарів. Показники Дніпропетровської області залишилися практично незмінними, а Донецька, яка опинилася в епіцентрі військових дій, вибула з трійки лідерів за споживанням імпорту [5].

Початок 2015 р. позначився помітним подальшим скороченням зовнішньоторговельної активності більшості регіонів України. За підсумками січня-лютого вже 21 регіон зменшив обсяги товарного експорту, а також всі регіони — імпорту. І якщо падіння імпорту пояснюється звуженням купівельної спроможності населення України щодо споживчих товарів, то у частині експорту варто говорити про те, що регіональні експортери поки що не змогли повною мірою компенсувати ринок Російської Федерації [6].

Внаслідок зміни структурних пропорцій у зовнішній торгівлі регіонів України викристалізувалися основні проблеми розвитку їх економічних зв'язків.

Першою і основною проблемою є значне скорочення обсягів експорту регіонів, в тому числі і до країн ЄС. Попри сильну девальвацію гривні у 2014 р., експорт впав на 13,0 млрд дол. США або 16,6%, що, в свою чергу, спричинило значне скорочення ВВП (понад 50% у 2014 р.).

Наступна проблема полягає в тому, що динаміка 2014 р. суттєво змінила структуру експорту регіонів, в якій відбувся зсув від товарів важкої промисловості в сторону продовольчих продуктів. Відтак, продовольчі товари стали найважливішою статтею українського експорту, а зниження частки важкої промисловості у його структурі відбулося з 52,3% до 50,0%.

Втрата регіонами свого експортного потенціалу, як, водночас, і гальмування темпів українського експорту до країн ЄС, нині є особливо актуальною проблемою на тлі закриття російського ринку. Водночас, регіони України потребуватимуть також імпорту для підвищення їх конкурентоспроможності та збільшення обсягів експорту у майбутньому.

На сьогоднішній день саме центральні органи влади мають достатні повноваження для того, щоб максимально вплинути на вирішення проблем, які сформувалися у сфері зовнішньої торгівлі регіонів. Відтак, саме вони і повинні відіграти ключову роль у подоланні виявлених проблем з метою регулювання структурних диспропорцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності регіонів України.

Таким чином, основними завданнями для подолання визначених проблем на сьогодні є наступні:

- Активізація заходів щодо підтримки українських експортерів з метою припинення падіння темпів українського експорту, зокрема: стимулювання експорту до країн ЄС через імплементацію Угоди про асоціацію та запровадження норм міжнародних стандартів; дотримання принципів ведення ліберальної торговельної політики і утримання від протекціоністських заходів, в контексті введення в дію режиму вільної торгівлі.
- Усунення неефективної системи відшкодування ПДВ, що є ключовою проблемою для експортерів, а також розвиток інших фінансових інструментів стимулювання експорту.
- Вирішення проблеми заміщення експорту важкої промисловості в результаті збільшення в структурі експорту регіонів продовольчих товарів. Найперше, необхідним є відповідно і вчасно зреагувати на ці зміни та пристосувувати до них зовнішньоторговельну політику регіонів. По друге, важливим є підтримка експорту важкої промисловості шляхом відповідних пільг та преференцій експортерам машинобудівної продукції.
- Стимулювання імпорту енергоносіїв з ЄС і Білорусії, зокрема продовження політики заміщення імпорту нафти і газу з Росії імпортом з ЄС та Білорусії. Підтримка регіональних програм з енергоефективності, оскільки ключова роль енергоносіїв у загальному обсязі імпорту регіонів показує високий потенціал для її зростання, а також стимулювання продажу електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії.

Висновки. Підводячи підсумки здійсненого дослідження можемо стверджувати, що наявні статистичні дані відображають нову реальність, яка формується сьогодні в Україні у сфері зовнішньої торгівлі її регіонів. Впродовж 2013–2015 рр. відбуваються яскраві трансформації просторової структури їх зовнішньоекономічної діяльності, а саме переорієнтація

торговельного вектора та зміна ринків збуту зі звичних на нові.

Проблема гальмування темпів зовнішньої торгівлі в регіонах України нині є особливо актуальною на тлі закриття російського ринку. Відповідно, основним

завданням уряду на сьогодні є активізувати свої заходи щодо підтримки українських підприємців-експортерів, з метою припинення падіння темпів зовнішньоекономічної діяльності, яке надалі може виявитися набагато вищим.

Література

1. Державна служба статистики України. Електронний ресурс. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
2. Європа об'єднала Україну торгівлею, але знову втрачає Донбас. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/06/11/7034692/view_print/
3. Соціально-економічний розвиток регіонів. <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Sotsialno-ekonomichniiRozvitokRegioniv>
4. Європейський ринок. Ми його втрачаємо? <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/02/17/7030948/>
5. Топ-25 імпортерів України: ренкінг Forbes / <http://forbes.net.ua/ua/business/1385239-top-25-importeriv-ukrayini-renking-forbes>
6. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ / аналітична доповідь / http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_table/dop_17_06_15.pdf
7. Зовнішня торгівля: СНД втратили, ЄС ще не отримали / <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/04/29/540589/>